

BRITISH MUSEUM'DAKİ BAZI ÖNEMLİ TÜRKÇE
YAZMALAR ve TEVAİF-İ AŞERE'DEN
TAİFE-İ BEKTAŞIYAN

GÜNAY KUT (ALPAY)

1888 yılında yayımlanmış olan *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*'dan sonra British Museum'a tam 771 Türkçe yazma alınmıştır. Bu yazmaların bugüne dek toplu halde yapılmış bir kataloğu yoktur. Fakat bu arada yazmaların hepsini kapsamamakla birlikte araştırmacılara yazmalar hakkında bilgi verebilmek amacıyla Meredith G. Owens tarafından daktilo edilmiş bir el listesi, kütüphanede bulunmaktadır. Bu yazmaların hepsini incelemeye vakit bulamadıysam da içlerinden bazı önemlilerine değinmenin gerekli olduğu kanısındayım.

1

OR 7742 *Mihr ü Müşteri*¹

Eser Amasyalı Münîrî İbrâhîm Çelebi (ölm. 927 H./1520 M.) tarafından yazılmıştır. Ölçüleri: 179 × 120 (120 × 70) mm. 13 beyit ve 237 yapraktır. Aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı ile yazılmıştır. Münîrî'nin eseri de bütün diğer mesnevilerde olduğu gibi tevhidle başlar. 18a-19b arasında eserin yazılış nedenlerine rastlarız. Tabii bu yazılış nedeninin hemen bütün mesnevilerde gördüğümüz uslûpta olduğunda şüphe yoktur. Şaire bir pir gelerek (hayal âleminde), divan sahibi olduğunu bir de mesnevi yazmasını söyler. O da:

(18a) Yine didüm ki iy yâr-ı vefâ-dâr
Bu fen içre daği itmek olur kâr
Velîkin Aḫmedî vü pîr Şeyḫî
Ki anlardur bu fennüñ daği şeyḫî

¹ Bu yazmanın diğer nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi Manzum eserler bölümü 1185 numarada bulunmaktadır.

Tabî'atleri girse sâhiriye
Hired gev-sâle dirdi Sâmirî'ye

Nizâm-ı nazma ol şâhib-kırânlar
Nizâmî'nüñ hemân naqdidür anlar

Söz oldur k'anlar itdiler müretteb
Kalanı oğlan uşak oyunu hep

Söz âsân likin anlar gibi müşkil
Kuru nazm-ı revân olsa ne hâşıl

.....

(19a) Münîrî'sin sözüdür çerb-şîrîn
Şeker-rîz ol getür halvâ-yı rengîn

Diyen sensin bunu güftâr içinde
Ki kâmil oldurur eş'âr içinde

Pes andan soñra Mihr ü Müşteri'den
Didüm pür germi görüp müşteriden

Pirin sözü üzerine *Mihr ü Müşteri* adlı bir mesnevi yazdığını ve bu arada isminin de Münîrî olduğunu açıklar.

Kitabın başlangıcı: Göñül kıl zikr-i bismillahi miftâh

Ki feth ola kilid-i genc-i fettâh

Eser 9 Şevval 892 (1487)'de bitmiştir. Kitabın sonundaki açıklamadan da eserin müellif hattı yani kendi el yazısı ile olduğunu anlarız:

تم الكتاب بعون الله ملك الوهاب على يد ناظمه منيرى بن محمد

15. yüzyılın ikinci ve 16. yüzyılın birinci yarısında yaşayan Münîrî'nin mesnevisinden başka Türkçe ve Farsça divanı da vardır². Bursalı Tahir ise fıkıhtan bir risalesi ve *Tezkiret-al-Vakâyi'* adlı eserinden bahseder³. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde 7 ciltlik manzum bir *Siyer-i Nebî'si* kayıtlıdır⁴.

² Divanı için bakınız: *İstanbul Kitaplıkları Türkçe Divanlar Kataloğu*, İstanbul 1947, c.I., s. 94; Ettore Rossi, *Elonco dei manoscritti Turchi della biblioteca Vaticana*, Vaticana 1953., s. 201 (Vat. Turco 230); Gustav Flugel, *Die Arabischen Persischen und Türkischen Handschriften* Wien, 1865., c. I., s. 619-620.

³ *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333., c. 11., s. 409.

⁴ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, İst. 1961., c. I., s. 337-338.

Eser II. Bayazıt zamanına aittir. Aruzun *Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ûlün* kalıbı ile yazılmıştır.

2

OR 11 162 *Gülistân-ı Zâ'îfî*

Eser baştan biraz eksiktir. İsmi *Gülistân-ı Zâ'îfî* olmasına rağmen içinde *Zâ'îfî'nin* (ölm. 967 H. /1559 M. Pir Mehmet bin Evranos bin Nurettin) *Sergüzeşt'i* de buluruz.

Ölçüleri: 230 × 255 (145 × 88) mm. Başlıklar kırmızıdır, harekeli nesihle aruzun *Mefâ'ülün Mefâ'ülün Fe'ûlün* kalıbıyla bizzat *Zâ'îfî* tarafından 13 Şaban 950 hicride yazılmıştır (Kasım 1543). *Gülistân*, *Şehristân*, *Drahtistân*, *Sebzistân Nigâristân* isimlerindeki eser Sadi'nin *Gülistân*'ının tercümesidir. Yazmanın 1a-168b yaprakları arasında *Gülistân* tercümesi, 168b-194b yaprakları arasında ise şairin otobiyografisi vardır.

(4a) Baş: Sebeb-i te'lif-i Nigâristân ve taşnîf-i ebvâb-ı hadîka-i Sebzistân

Hazîneñdür şehâ yevmen-fe-yevmen
Vazîfe-ğ'ârlardur gebr ü tersâ

Baştan eksik olan nüsha burada gördüğümüz gibi doğrudan doğruya telif sebebini anlatan bölüm başlığı ile başlar. *Zâ'îfî* eserini aynı Sadi'nin eserinde olduğu gibi sekiz bölümde topladığını 13a'da açıklar:

Mülûkuñ sîretidür bâb-ı evvel
İkinci hulk-ı dervişân müselsel
Üçüncisi fazîletdür kanâ'at
Olur dördünci hâmüşîye sür'at
Beşincisidür 'ışk u hem cevânî
Şeşümdür za'f u pîrinüñ beyânı
Yidinci terbiyet te'sîr-i heybet⁵
Sekizincidürür âdâb-ı şöhet

Sonu:

Karatva ma'deninde hâşıl oldı
Anuñçün sîm ü zer tek kâmil oldı

⁵ Metinde سیدر تربیت تاثیر هبیت şeklindedir.

Her bölümün başlangıç yaprakları şöyledir:

- (13b) Birinci bab, Siret-i Şahan-ı Mükemmel
- (49b) İkinci bab, Dervişler hakkında
- (75b) Üçüncü bab, Fezail ve kanaat hakkında
- (98b) Dördüncü bab, Zahitler hakkında
- (103a) Beşinci bab, Aşk ve gençlik hakkında
- (123a) Altıncı bab, İhtiyarlık hakkında
- (128b) Yedinci bab, Terbiye hakkında
- (147a) Sekizinci bab, Adab-ı sohbet hakkında

Ser-güzeşt-i Zâ'îfî'ye gelince kitabın 168b-194b yapraklarını kaplar. Zâ'îfî'nin hayat hikâyesi olan eser, Zâ'îfî'nin dünyaya geldiği tarihten itibaren *Gülistân*'ın yazıldığı tarihe kadar olan olayları içine alır. Bunları kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Zâ'îfî yedi yıl mülâzımlıktan sonra Yenice Vardar'da 20 akçe ile müderris olur. Kısa bir süre sonra İstanbul'a gelerek oradan ordu ile İran'a gider. Fakat ordular Hamedan'a ve Bağdat'a gittiği halde Zâ'îfî Sivas'ta kalır. Sivas'tan şehr-i Amid (Diyarbakir)'e maceralı bir yolculuk yapar. Şehr-i Amid Paşası Mehmet Paşa'ya giderek yolculuğunu ve yolda başına gelenleri anlatır. Daha sonra Paşa Tebriz'de bulunan Kanuni Sultan Süleyman'ın yanına gider. Padişah Mehmet Paşa'yı Tebriz'de bırakır, kendisi şah Tahmasb'ın ardından Isfahan'a gider.

Daha sonra da Zâ'îfî'yi Mehmet Paşayla birlikte görürüz. Mehmet Paşa Kütahya'ya gelir, Zâ'îfî de Kütahya'ya gelir. Mehmet Paşa Rumili Beylerbeyisi olur, yine Zâ'îfî onunla beraber gider.

Kitabın sonunda Zâ'îfî eserini yazış nedenlerini kısaca tekrarlayarak, bütün klasik devir şairlerinin yaptığı gibi okuyan müslümanlardan kendisi için dua ister.

Kitabın sonu:

Şafer ayınuñ onında bidâyet
 O yıl şa'bânı on birinde gâyet
 Bulup oldı Nigâristân-i zînet
 Tamâm oldı Hüdâ'ya şükr ü minnet
 Dir-iseñ hicretüñ oldı nesinde
 Olupdur yıl tokuz yüz ellisinde

Bu duruma göre Zâ'îfî eserini tam altı ayda bitirmiştir. Kitabın altında "Ketebehu Pîr Mehmed al-şehîr be-Zâ'îfî al-hakîri. 13 Şaban 950" kaydından da anlaşıldığı gibi eser Zâ'îfî'nin kendi el yazısı ile yazılmıştır. Kitabın kenarında da 5393 beyit olduğu not edilmiştir.

Zâ'îfî'nin bu eserlerinin diğer nüshalarına gelince İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde⁶ ve Paris'te, Milli Kütüphanede bulunmaktadır⁷. Her iki nüsha da Zâ'îfî'nin külliyyatıdır. Eserler üzerinde birkaç tez çalışmasından başka bir çalışma yapılmamıştır.

3

OR 72 28 Şem' ü Pervâne

Balıkesir'li Zâtî (ölm. 953 H. /1546 M.)'nin Türkiye kitaphklarında sadece iki nüshası bulunan⁸ Şem' ü Pervâne mesnevisinin British Museum nüshasına gelince 132 yaprak olan eser tarihsizdir. Yazı, harekesiz nesihdir. 15 satırdır.

Başı: Açuk tut gûş-ı cânı iy mükerrem
Nedür diñle devâ-yı deyr-i a'zam

Sonu: Senüñ aduñla başlanmışdı nâme
Yine anuñla âhır itdi hâme

Ölçüleri: 200 × 129 (115 × 67) mm.

Eserin başında, Zâtî Hazretlerinin Şem' ile Pervâne hikâye-i latîfeleridir yazısı vardır. Meşin kaplı olup sonradan ciltlenmiştir.

Şem' ü Pervâne adı altında aynı yüzyılda yazılmış iki mesnevi daha vardır. Fakat daha evvel bir makalemde belirttiğim gibi Bursalı Lâmi'î (ölm. 938 H. /1531 M.)'nin ve Kalkandelenli Mu'îdî (ölm. 994 H. /1585 M.)'nin aynı addaki eserleri tamamen başkadır⁹. Lâmi'î ve Mu'îdî'nin eserleri konu bakımından aynı olup Ahdî Şirâzî (ölm. 894 H. /1488 M.)'nin yine aynı addaki eserinin tercümesi mahiyetindedir. Konu tasavvufidir ve alegorik bir tarzda

⁶ Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, İstanbul 1961., c. II., s. 116 (No. 2321 R. 822).

⁷ E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, Paris 1932., c., I., s. 400-402 (S. 572).

⁸ Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Böl. Külliyyat-ı Zati no. 443 içinde 33b-168b; Nuruosmaniye Kütüphanesi No. 4080; bkz. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatında Hikâyeler*, Türk Dili Araştırmaları Yılığı Belleten 1967. s. 109.

⁹ Günay Alpay, *Zati ve Şem' ü Pervânesi*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul 1961., c. XI., s. 129-142.

Şeyh Gâlib (ölm. 1213 H./1798 M.)'in *Hüsn ü 'Aşk*'ı gibidir. Zâtî'nin eserine gelince hem hacim bakımından hem de konu bakımından farklıdır. Gerek Zâtî'nin gerekse Lâmi'î'nin eserleri tarafımdan baskıya hazırlanmaktadır.

British Museum'da Zâtî'nin bu eserinin bir kopyası daha bulunmaktadır. OR II 262 numarada kayıtlı olan bu nüsha 174 yapraktır. 2b'den 16b'ye kadar harekeli nesihle yazılan nüsha bu yapraktan itibaren harekesiz nesih olarak devam eder. Nüshanın baş tarafında 1000 hicri yılına ait bir vakıf tarihi vardır. 41a'dan itibaren başlık sayılabilecek beyitler kırmızı ile yazılmıştır.

Eser, aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbıyledir. Yerli malzeme, atasözleri bakımından çok zengindir.

Zâtî'nin Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail bölümü 443 numarada bulunan külliyyatının *divan* kısmı Profesör Ali Nihad Tarlan tarafından basılmaktadır. Şimdiye kadar iki cildi basılmış olan eserin tamamının beş cilt olacağı tahmin edilmektedir¹⁰.

4

OR 8062 *Kitâb-ı Tевâ'if-i 'Aşere*

Üzerinde durmak istediğim yazmalardan birisi de yukarıda adını vermiş olduğum *Tevâ'if-i 'Aşere*, *Kitâb-ı Tевâ'if-i 'Aşere*, *H'âce-i Cihân Netice-i Cân*, *Menâkıb-ı H'âce-i Cihân* adlarını taşıyan eserdir.

Eserin yazarı Vâhidî hakkında bilgimiz pek azdır. Karadavudzade Süleyman Çelebi'nin oğludur. Önce ilmiyeye intisap ettiği halde daha sonra tavavvuf yolunu seçmiştir¹¹. Kanuni Sultan Süleyman devri şairlerindedir. Bursalı Tahir Saadet-name ve Şifa-us-sudur adlı iki eserinden bahseder¹². *H'âce-i Cihân ve Netice-i Cân* adlı eserden ilk kez Abdülbaki Gölpınarlı söz etmiş ve kendi nüshasından ayrı bir de Süleymaniye Kütüphanesinde Halet efendi Kitapları No. 242'de bir nüsha bulunduğunu söyleyerek *Menâkıb-ı H'âce-i Cihân*'ı ilim alemine tanıtmıştır¹³. Sayın Abdülbaki Gölpınarlı yine bu makalesinde Vâhidî'nin Latifi'ye göre bir gözü kör olduğu için *Vâhidî* mahlasını aldığını söyler. Bu açıklama basılan Latifi nüshasında yoktur¹⁴. Ayrıca Kayseri, Raşit Efendi Kitaphı 1160 numaralı yazmada da bulama-

¹⁰ *Zati Divanı*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1968. I. c., 1970 II. c.

¹¹ Şemsettin Sami, *Kamus-ul-a'lâm*, İstanbul 1316., c. 6., s. 4622.

¹² *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333., c. 2., s. 475.

¹³ *Menakıb-ı Hâce-i Cihan*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul 1935., c. III., s. 129-132.

¹⁴ Latifi, *Tezkire*, İstanbul 1314., s. 353.

dım. 1964 yılında Profesör Fahir İz yayımlamış olduğu *Eski Türk Edebiyatında Nesir* adlı eserinde Vâhidî'nin bu eserini *H'âce-i Cihân* adı altında göstererek *Kalenderler, Rum Abdalları ve Mevleviler* bölümünden parçalar vermiştir¹⁵. Buradaki örnekler Ankara, Milli Kütüphanesindeki bir yazmadan alınmıştır. Bu durumda ortaya bir üçüncü yazma nüsha çıkmış oluyor. British Museum'daki çalışmalarım sırasında OR 8062 numarada kayıtlı bir *H'âce-i Cihân ve Netîce-i Cân* nüshasına daha rastlayarak ilgilendim.

British Museum nüshası sonradan tamir görmüş ve kaplanmıştır. Nüshanın birinci yaprağını eserin indeksi kaplamaktadır. İkinci yaprağın ortasında ise Kitâb-ı Tevâ'if-i 'Aşere (On tarikatın kitabı) yazılıdır. Sonndan pek az eksik olan nüsha 208 yapraktır. 207b yüzünde sağda 1314 Dervîş Şubhî Seydi Ahmed Mevlevi mührü bulunmaktadır.

Ölçüleri: 204 × 140 (145 × 100) mm. 13 satır, başlıklar kırmızıdır. Kimi yerlerde eklemelere rastlanır. 2b'de yine adını ettiğimiz mühür vardır. Yazı çeşidi harekeli nesihdir ve nüshanın istinsah tarihi yoktur.

Başlangıç: ...هـمد بعدد ريكهاى بيان مرآن خالق بي بدل را كه....
 la yüzü ve 1b'nin bir kısmı Farsçadır. Türkçe kısım كُنْتُ كَنْزاً مَخْفِياً
 Hadis-i kudsisinin şerhi ile başlar. (10b)'-
 de *Der-âğâz-ı Kitâb* başlığı altında hikâyesine "Ol zamânda vilâyet-i Horâsân'da 'ulemâ-yı dînden ve fużalâ-yı yakînden bir 'âlim ve fâzil kişi vardı ki adına *H'âce-i Cihân* eydürlerdi" diyerek *H'âce-i Cihân*'m oğlu olmadığını, yalvarmalar sonunda Tanrı'nın kendisine bir oğul verdiğini ve adının *Netîce-i Cân* olduğunu, *H'âce*'nin bir zaviyesinin olduğunu ve burada gelenleri konukladığını anlatır.

Vâhidî, kitabını 10 bölüme ayırmıştır. Daha önce de söylediğim gibi bu bölümlerin yaprak numaralarını gösterir bir indeksi nüshanın başında görürüz:

1) Der-bâb-ı Tâ'ife-i Kalenderî	27
2) Der-bâb-ı Tâ'ife-i Abdâlân	40
3) Der-bâb-ı Tâ'ife-i Haydariyân	53
4) Der-bâb-ı Tâ'ife-i Câmiyân	65
5) Der-bâb-ı Tâ'ife-i Bektâşiyân	75

¹⁵ Adı geçen eser., s. 119-127.

6)	Der-bâb-ı Tâ'ife-i Şems-i Tebrîzân	79
7)	Der-bâb-ı Tâ'ife-i Mevleviyân	87
8)	Der-bâb-ı Tâ'ife-i Edhemiyân	101
9)	Der-bâb-ı Tâ'ife-i 'Âlimân	109
10)	Der-bâb-ı Tâ'ife-i Şöfiyân	120

Her bölüm yukarıda gösterilen tarikatlerden birinin özelliğini anlatır. Yine her bölüm bu tarikatler üzerine Vâhidî'nin görüşlerini içine alır. Buna göre her bölüm başlıbaşına bir bütündür diyebiliriz. En geniş bölüm onuncu bölümdür. Hemen hemen eserin yarısını kaplar. Vâhidî, bu bölümde Sofi'lerle kendilerini tanıtip anlatmalarından sonra *tarikât* nedir, *mürîd* kimdir ve nasıl olmalıdır, *mürşîd* niteliği ve aşamaları nelerdir birer birer anlatır. Örneğin *der-tarîk-ı taşavvuf* başlığı altında 4 çeşit *sofi* olduğunu söyler. Bunlardan birincisi *şöfî-i perâkende*'dir, Tanrı'yı yalnız zebanla (dille) zikredenlere denir. İkincisi *ehl-i kisvettir*, tac, hırka, tesbih, misvak, tarak, asa taşırlar. Yani dış görünüşle fazlaca ilgilidirler, akılları dünyadadır. Üçüncüsü *şöfî-i 'âlî-himmettir*. Daima Tanrı zikri ile uğraşır, dünya işleri ile ancak ve ancak gerekirse ilgilenir. Bu makam Tanrı'ya en yakın olan makam *akreb-i Hak* makamıdır. Dördüncüsü ise *şöfî-i 'âşık*'tır. *Şöfî-i 'âşık* kendisini ma'şuktan yani sevgiliden ayırt edemez. Her yerde ve her şeyde sevgili vardır.

Daha sonra Vâhidî talib'e gelir. Talip *meyl*, *iradet*, *mahabbet* ve *aşk* mertebelerinden sonra *talep*, *ebedî aşk* (*aşk-ı cavidan*), *marifet*, *istiğna*, *tevhid-i Hak*, *hayret*, *fakr u fena* vadilerini aşmak zorundadır. Ayrıca Vâhidî, *İnsan-ı kâmil*, *mezcub-ı salık*, *ehl-i tevhid*, *ehl-i istidlâl* ve *ehl-i keşf* hakkındaki görüşlerini de açıklar.

Vâhidî, her bölüme başlarken ve bitirirken hemen hemen aynı deyimleri kullanır. Bunu göstermek için birkaç başlangıç örneği vermek yerinde olur:

"*Hayl u haşem ve tabl u 'alemle âheng-i neğamât-ı gülbang-ı şalavât-la H'âce-i Cihân'uñ hân-kâhına müteveccih oldılar. Çün H'âce-i Cihân ol cumhür-i pür-surûrı gördi hemân yirinden turdı istikbâl idüp...*" (Kalender Ta'ifesi)

"*Hayl u haşemle ve tabl u 'alemle gülbang-ı şalavât-ı âheng-i tekbîrât ile H'âce-i Cihân'uñ hân-kâhına müteveccih oldılar. H'âce dahi yirinden turdı bir miqdâr yir karşı vardı; bunları bu kisvet-i 'acib ve bu şuret-i garîb-le göricek dil ü cânı dehşet itdi ammâ neylesün şâhib-zâviyedür. Lutf u kerem yüzünden kadem rence hiluñ dervîşler diyüp önlerine düşüp hân-kâha getürdi.*" (Şems-i Tebriziyân Ta'ifesi-karşılaştır Bektaşiyân Ta'ifesi)

Ve yine gelen dervişlerle konuşmaya başlama biçimi:

“*Hvāce-i Cihān hemān dehān açup şîrîn-zebān-la eyitdi: Şafā geldüñüz misāfürler ve kadem getürdüñüz dervişler. Sizler ne diyārdan gelürsüz ve ne tã'ifedensüz ve size kim dîrler ve pîrüñüze kim eydürler ve pîrüñüzüñ pîri ne kişidür...*” (Kalenderler Ta'ifesi-karşılaştır Bektāşiyān Ta'ifesi)

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere her tarikat topluluğunu aynı şekilde karşılar ve onlarla konuşma biçimi de birbirine benzer. Yine her ta'ifenin piri, ta'ifesine ait özellikleri anlatır ve eserin bu kısımları nazımla yazılmıştır. Pirin sözünü bitirmesi üzerine Bektāşilik bölümünde gördüğümüz gibi (bk. metin) sözü Hvāce-i Cihān alır ve yine nazım-nesir karışık ta'ifeyi gittikleri yolu yanlış anlamakla suçlar ve kendisi o tarikatın gerçek anlamını ve özelliklerini anlatır ve Muhammet Peygamberin yolundan gitmenin yeterli olduğunu söyler.

Eserin Vāhidî'ye ait olduğunu gösteren beyitler:

Kaşide ez behr-i Resul-i ber-güzide başlığı altında *ebed* redifli kasidede,

Kim ola Vāhidî ki anuñ medhîn eyleye
Meddāhı olıcağ anuñ ol müste'ân-ı ebed

ve kitabın sonunda *der-beyān-ı Münacāt ilelkādıl-hācāt* bölümünde:

İrüp cān sem'ine hātifden āvāz
Didi iy Vāhidî eyle sözüñ az

Kitap 929 Safer ayında tamamlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı makalesinde, yazılış tarihini 909 hicri olarak gösterir¹⁶. Fakat bu bir baskı hatasından ibaret olmalıdır. Zira Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi No. 242'-de bu tarih gayet açık bir şekilde 929 hicri olarak gösteriliyor. Zaten aşağıya alacağımız bu kısmın transkripsiyonunda da görüleceği üzere Rodos'un alınma tarihi ile burada gösterilen 929 H./1522 M. tarihi birbirini tutar: Bu kısmın eserle bir ilgisi yoktur. Eser bittikten sonra yine yazar tarafından eklenen yazılış tarihini belirten kısımdır:

“... ve halife-i zamān a'nî Sultān Süleymān bin Selīm Hān bin Bāyezîd Hān bin Mehmed Hān... Akdeñizdeki ol cezîre ki Rodos kal'ası dimekle meşhūr ve ma'rūfdur ve gāyet-i maḥal mülkiyetle mevsūfdur. Nice yüzyıl ileriki anda olan melā'in deryā yüzinde ehl-i dîn olan kimesnelerüñ gemilerini alup müslümānlarını esîr-i der-zencîr eyleyüp hezār güne 'ukûbet-le kullanup tahkîr eylerler idi. Ol, zālîm-i bî-dîn kâfirlerüñ üzerine vardı. Ol kal'a-i mezkûreyi

¹⁶ Adı geçen makale, s. 129.

Süleymān Peyğamber nerre dīvlerle altından varup zīr ü zeber idüp içindeki mel' unları darb-ı şemşirile ve harb-ı teberle ve merdān-ı dilir-le ve āvāz-ı tekbir-le zebūn idüp hāllerin diger-gūn eyleyüp şıyup aldığı zamānda ki hicretūñ tokuz yüz yigirmi tokuz senesi şaferiniñ evā'ilinde bu kitāb-ı pür-su'āl ve cevāb tamām oldu. (Sl. Halet Ef. No. 242, 119b-120a)

Yine Vāhidī'den eserinin altı ayda sona erdiğini öğreniriz. Vāhidī'nin kendi ifadesine dayanarak eserine Ramazan ayında başladığını söyleyebiliriz.

Vāhidī bu açıklamayı *der-beyān-ı te'lif-i in-kitāb ve taşnif-i in-kitāb ve āverden-i 'ögr-i takşir-i h'ış pes ehl-i dāniş* adlı bölümde yapar. (Bu bölüm Abdülbaki Gölpınarlı nüshasında eserin baş kısmında bulunmaktadır.)

Bu bölümde Vāhidī önce kitabını yazma nedenini anlattıktan sonra kaç ayda yazmış olduğunu söyler. Vāhidī bir gece fikre dalar günlerinin gaflet içinde geçtiğini düşünerek üzülmür. Bu arada uykuya dalan Vāhidī'nin can kulağına asumani bir ses gelir. Ve bir pir elinde bir kitapla gelir. Pir kitabı Vāhidī'ye verir ve Hızır gibi kaybolur. Vāhidī kitabı okur. Kitabı bitirdikten sonra pir yine gelir. Ve bu *Pend-nāme*'de öğrendiklerini herkese bildirmesini söyler. Bunun üzerine uyanan Vāhidī hemen kitabını yazmağa başlar. Ve onu altı ayda bitirir:

İderdüm bir gice fikr-i ser-encām

Ki nice ğaflet ile geçdi eyyām

Ururdum sīneye seng-i nedāmet

İdüp nefsi siyeh-rüy-ı melāmet

O sā'at gūş-ı cāna nā-gehānī

İrişdi bir nidā-yı āsmānī

.....

Gözüme uyğu geldi h'āba vardum

Düşümde bir büyük mihrāba vardum

Görürem geldi bir pīr-i sebz-pūş

Elinde bir kitāb u cildi menkūş

Baņa virüp anı didi iy hıred-mend

Senüñle olsun işbu nāme-i pend

Diyüp ol dem gözümde gāyib oldu

Hızır gibi özümde gāyib oldu

.....

Tururdum ben daği h̄vāb içinde
Kitābı okuyup mihrāb içinde

Görürem yine ol pīr-i sebz-pūş
Gelüp viridi selām u oldu h̄āmūş

Elin öpüp didüm iy pīr-i reh-ber
Baña bir Hakk'a tođru rāh göster

Didi bađduñ mı sen bu naķş-ı cilde
Raķam itdüñ mi anı levh-i dilde

Didüm bu naķş-ı cilde baķmadum ben
Kitābuñ içine baķup okurven

Didi kim Hakk saña itmiş 'ināyet
Derünından saña itmiş hidāyet

Eger sen baķsa-y-idüñ naķş-ı cilde
Kalurduñ bu nuķūş-ı āb u gilde

Derün-ı dilden olmazduñ haber-dār
Saña keşf olmaz idi sırr-ı ebrār

Kitāb-ı cāndan āgāh olmaz-idüñ
Hüdāya tođru rāhı bulmaz-idüñ

Hüdāya şākir ol her ān u her dem
Ki ol itdi seni bu sırra maħrem

Vücūduñdur senüñ bu *pend-nāme*
Bunu yaz eyle ifşā h̄aş u 'āme

Dil ü cān derdini taķrīr eyle
Göñüller derdine taħrīr eyle

Seni tā kim du'ādan ideler yād
Anuñla ola rūhuñ şād u ābād

O sözde-y-ken ben uyħudan uyandum
Firāķı odına ol demde yandum

Hemāndem ol harāret-le yirümden
Turup aldum ele kāged ķalem ben

.....

Veli şeş mäh olmuşdur zamānı
Bulup geh geh mevāni'den amānı

H^vace-i Cihān'ın yazılışından bir yüzyıl sonra III. Murat devrinde Ömer bin Mehmet Karakaşzade, Vāhidī'nin eserini pek az değiştirek *Nūr-ul-ḥüdā li-men-ihtedā* (نور الهدى لمن اهتدى) adlı bir eser yazmıştır. Karakaşzade de aynen Vāhidī gibi düş görür ve yine bir pir kendisine bir kitap verir. Daha sonra Karakaşzade bir dostunun evinde bu kitabı görerek Farsça ve Arapça ile karıştırıp tekrar yazdığını söyler, fakat ne kitabın isminden ne de yazarından bahseder¹⁷.

British Museum'daki nüshadan sonra *H^vāce-i Cihān ve Netice-i Cān*'ın başka nüshaları olup olmadığı üzerinde ufak bir araştırma yapmağa karar verdim. Zira *H^vāce-i Cihān ve Netice-i Cān*'a aynı zamanda "British Museum" nüshasının kapağında gördüğümüz gibi *Ṭevā'if-i Aşere* de deniliyordu. Araştırmamın sonucunu buraya kaydetmek isterim.

H^vāce-i Cihān ve Netice-i Cān adlı eserin mevcut nüshaları:

1. *Abdülbaki Gölpınarlı Nüshası* : 119 yaprak 1013 H. tarihte istinsah edilmiştir. Mukavva ciltlidir. Baştan iki yaprağı sonradan yazılıp eklenmiştir. ölçüleri: 147×100 mm.'dir. Özel nüshadır¹⁸.

2. *Süleymaniye Kütüphanesi*, Halet Efendi Bölümü No. 242:120 yapraktır. İstinsah tarihi yoktur. 19 satır, yazı: nesih, mukavva ciltli, ölçüleri: 214×150 (148×91) mm.

3. *Süleymaniye Kütüphanesi*, Hasan Hüsnü Paşa No. 670:98 yaprak, 19 satır, yazı: nesih, istihzah tarihi 1000 H., müstensih: Derviş Mustafa Edirnevi, ölçüler: 200×135 (135×85) mm.

4. *Süleymaniye Kütüphanesi*, Hacı Mahmut Bölümü No. 3032/4 :161-254 yaprak, 17 satır, yazı: talik, istinsah tarihi: 1060 H., ölçüleri: 150×95 (111×60) mm.

5. *Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası*, T.Y. 9504¹⁹; 119 yaprak, istinsah tarihi 1013 H., 15 satır. Bu nüshanın Abdülbaki Gölpınarlı nüshasına çok benzediğini burada belirtmek isterim.

¹⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, *adı geçen makale*, s. 130.

¹⁸ Abdülbaki Gölpınarlı, *adı geçen makale*, s. 129.

¹⁹ Bkz. Tahsin Yazıcı, *Kalenderlere Dair Yeni Bir Eser*, Necati Lugal Armağanı, Ankara 1968, s. 787. Tahsin Yazıcı, bu makalesinde eserin metnini yayına hazırladığını belirtmektedir.

6. *Istanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası* T.Y. 757 : Muhāvere-i Hvāce-i Cihān bā ulemā meşāyih ve şöfiyān. 43 yapraklık bir müntehabattır.

7. *Üsküdar Selim Ağa kütüphanesi*, Emir Hoca Kemankeş Bölümü No. 501: 101 yaprak, 11 satır, yazı : rık'a.

8. *Ankara Milli Kütüphane Nüshası* No. Yz A 65:110 yaprak, 15 satırdır. Yazı: harekeli nesih. İstinsah tarihi: 964 H./1557 M. Kahverenkli kâğıt kaplı ciltlidir. Ölçüleri: 200 × 150 (155 × 101) mm.

9. *Ankara Milli Kütüphane Nüshası* No. Yz A 156: 124 yaprak, 15 satırdır. Yazı: Talik. İstinsah tarihi: 960 H./1553 M. Müstensih: İbrahim b. Murat. Kırmızı cetvelli, esmer filigranlı Avrupa kâğıt. Çarkuşe deri ebru kaplı cilt. Ölçüleri: 145 × 100 (106 × 59) mm.

10. *Manisa, Çenigir Kütüphanesi Nüshası* No. eski 895, yeni 5178(İsmet Parmaksızoğlu, Manisa Genel Kütüphanesi, Tarih-Coğrafya Yazmaları Katalogu, İstanbul 1952 s. 35) 124 yaprak, 13 satırdır. Yazı: Harekeli sülüs. Kırmızı mürekkeple cetvelli, kenarları meşin ciltli. Ölçüleri: 193 × 133 (143 × 95) mm. Üzerinde vakıf mührü vardır.

11. *British Museum Nüshası* No. 8062 –daha önce verildi–

12. *Paris Milli Kütüphanesi Nüshası* No. S. 440 (E. Blochet, "Catalogue des Manuscrits Turcs", Paris 1932–33 c. I., s. 354–355) *Kitāb-ı Tevā'if-i 'Aşere* olarak adlandırılan eserin yazarından bahis yoktur. Yalnız her taifenin anlatılmağa başlandığı yaprak numaraları verilmiştir. 113 yapaktır. Yazı: Nesih. Ölçüleri: 210×140 mm.

13. *Münih Devlet Kütüphanesi Nüshası* No. 24 (Joseph Aumer, Die Türkische "Handschriften der K. Hof-und staats-bibliothek in München", München 1875 (=Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis, c. I. kıs. IV., s. II) *Kitāb-ı Tevā'if-i 'Aşere* olarak adlandırılmıştır.

14. *Torino Milli Kütüphanesi Nüshası* No. 102 (Carlo Alfonso Nallino, "I Manoscritti Arabi, Persiani e Turchi della biblioteca Nazionale di Torino". (=Memorie della Reale Academia della scienze di Torino., série 2, vol. 50 (1901) s. 48)

15. *Marburg Devlet Kütüphanesi Nüshası* No. 111 (Manfred Götz, "Türkische Handschriften", Wiesbaden 1968, s. 82) 81 yaprak, 21 satırdır. 1109 hicri tarihte istinsah edilmiştir. Yazı: Talik. Ölçüleri: 200 × 130 (150 × 75) mm. Bura-

da soru işareti ile verilen *Halet Efendi* ilâvesi 192 numarayı araştırdığımızda bu numaradaki eserin *Tercüme-i H'âce-i Cihân* adı ile kayıtlı olmasına rağmen Ömer b. Mehmet Karakaşzade tarafından yazılan daha evvel de bahsini etmiş olduğumuz *Nür-ul-Hudâ li-men-ihtedâ* adlı eser olduğu anlaşılmıştır.

16. *Uppsala Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası* No. 675 (K.V. Zetterstéen, "Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Universitätsbibliothek zu Uppsala", Uppsala 1935., c. 11., s. 57)

17. *Leiden Akademi Kütüphanesi Nüshası* No. 2121 (Cod. 665 Warn.) (P. de Jong et M.J. de Goeje, "Catalogus Codicum Orientalium bibliothecae academiae lugduno batavae", Leiden 1866., c. 4., s. 304) *Kitâb-ı Tevâ'if-i 'Aşere* olarak adlandırılmıştır. 64 yapraktır. 1076'da istinsah edilmiştir.

18. *Leiden Akademi Kütüphanesi Nüshası* No. 2122 (Cod. 1076 Warn.) (P. de Jong et M.J. de Goeje., "Catalogus Codicum Orientalium bibliothecae academiae lugduno batavae", Leiden 1866., c. 4., s. 305) *Hazâ kitâb-ı H'âce der beyân-ı Tevâ'if-i 'Aşere be-şüret-i Netice-i Cân* olarak adlandırılmıştır. 977 H.'de istinsah edilmiştir.

19. *Bursa Genel Kitaplık* No. 9367 numarada Vâhidî, *Tevâ'if-i 'Aşere* kaydı vardır. Bu yazma hakkında da bilgimiz bu kadardır. Ayrıca yazmayı göremediğim için fazla bir şey söyleyemeyeceğim.

Bundan başka Süleymaniye Kütüphanesi, Hekimoğlu Ali Paşa bölümünde 442 numarada Vâhidî adına kayıtlı bir *Pend-nâme* adlı eserle yine İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. Y. 172'de *Hazâ Kitâb-ı Reşîdiye* yahut *Ḳışsa-i Cüneyd* ve T. Y. 827'de *Gülistân-ı Vâhidî* (937 H.'de telif olunmuştur) adlı yine Vâhidî'ye ait eserlere rasladım. Fakat bunları inceleme fırsatını bulamadığım için sadece adlarını vermekle yetiniyorum.

Bu eserlerden başka dikkatle araştırmaya vakit bulamadığım sadece isimlerinden, yazarlarından ve bazı özelliklerinden bahsedeceğim yazma nüshalar da vardır. Örneğin:

1. OR 6240 *Yūsuf ve Zeliḫâ, Şerîfî* adlı birisi tarafından 986 H.'de yazılmıştır. 39 yaprak, 16 satırdır.

2. OR 7229 *Yūsuf ve Zeliḫâ, Zihnî* (Bağdatlı Zihni Abdüddelil olacak) tarafından 1007 H.'de yazılmıştır. 155 yapraktır. Sondan eksiktir. 16 satırdır. Eserin varlığı *Riyâzî Tezkiresinde* ve *Keşf-uẓ-zunun*'da kayıtlıdır²⁰.

²⁰ Ağâh Sırrı Levend, *adı geçen makale*, s. 99.

3. OR 7332 *Güzide Masallar*, 51 yaprak, 15 satır. Sonradan tamir görmüş ve ciltlenmiştir. Ölçüleri: 188 × 120 (155 × 85) mm. Başlıklar kırmızıdır. Sade bir dille yazılmıştır. Masal isimlerinden birkaç örnek: *Bir cırtlayık ile karıncanın vakıası*, *Kurbağanın çatladığının hikâyesidir*, *Kurdun çoban olduğu hikâyesidir*, *Arslan ile sıçanın vakıasıdır*, *Yılanın kuyruğu ile münakaşasıdır*, v.b.

4. OR 7183 *Şâh u Gedâ*, Eser Rahmî'nindir. 58 yaprak, 16 beyittir. Başlıklar kırmızıdır.

5. OR 7273 *Âşâf-nâme*, Sâmi adlı birisi tarafından yazılmıştır. 38 yaprak, 19 satırdır. Yazı ince taliktir. Yazarın ismi birkaç yerde açıkça Sâmi olarak geçer²¹.

Musahip Mustafa Paşa için yazılmıştır. Aruzun *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı ile dir. Ölçüleri: 200 × 120 (140 × 62) mm.

Başı: (2b) *Âşâf-name – Te'lif-i Sâmi, Der-menkabe-i Hilâl İbn-i Şüreyyâ.*

Sonu: (38b) Velî Sâmi-i zâr itse tekellüm
 Hezâr olsa hezâr itmez terennüm
 Eger kim mest olup câm-ı fenâdan
 Çekilmezsem bezm-gâh-ı 'anâdan
 Hemîşe sebt idem evsâf-ı zâtuñ
 Cihâna neşr idem hüsni şifâtuñ
 İdem nâm-ı şerîfüñ dehre i'lâm
 Kılam ser-levha-i dîvân-ı eyyâm
 Bu rengin dâsitân u nazm-ı fâ'ik
 Degüldür pîş-gâha gerçi lâyıķ
 Velî baş itmeden bunca kelâmı
 Hirmen-i der-gâhadur 'arz-ı gulâmî

Aşağıda *Te'vâ'if-i 'Aşere*'den almış olduğumuz metin British Museum nüshasına dayanmaktadır. Fakat bazı hallerde Süleymaniye Halet Efendi 242'den de yararlanılmıştır. Vâhidî'nin bu eserinin pek çok nüshası olduğunu gözönünde tutarak bu iki nüshanın edisyonkritiğini yapmayı lüzumsuz buluyorum.

²¹ Agâh Sırrı Levend, *adı geçen makele*, s. 109.

(74a) Āmeden-i Tā'ife-i Bektāşiyān be-Ĥān-kāh-ı Ĥvāce-i Cihān

Gürūh-ı (4) Bektāşiler vucūh-ı tırāşiler başlarında birer dāne ak keçe-
den düvāzde terk (5) tāclar ikişer karış eñleri ve ikişer karış uzunları ve to-
ruları sivri (6) ve ardları ve öñleri birer karış yire dek yırılmış ve torularında
birer dāne Seyyid (7) Ġāzī taşından büyük dügmeler ve her dügmenün ucın-
dan aşağı şarkmış (8) birer dāne yünden bükülmüş şerrābe omuzlarına inüp
dökülmüş ve tācuñ (9) kimerinüñ bir yanında *Lā ilahe illallah* nakş olmuş ve
bir yanında dañi *Muhammed* (10) *Resūlullah* nakş olmuş ve tācuñ kimerinüñ
bir yanında nām-ı *Murtażā* (11) ve bir yanında *Ĥasan* ve *Ĥüseyn* ismi nakş
olmuşdur *رضوان الله تعالى عليهم اجمعين* ve kimerü tāt kimi kütāh ve kimi
sāde nemedden 'abāda kimi cūbbeden (13) kabāda ĥayl ü ĥaşem ile ve tabl
u 'alem ile Gülbang u şalāvāt ile bang (74b) u tekbīrāt-ile Ĥvāce-i Cihān'ūñ
ĥān-kāhına müteveccih oldılar. Ĥvāce-i (2) Cihān dañi bunlara bir miqdār
yir karşı vardı. Bunları bu kisvet-i ġarīb (3) ve bu heybet-i 'acib ile göricek
deĥset eyledi ammā neylesün şāhib-(4) zāviyedür. Luṭf u kerem yüzinden
kağem-rence kılıñ dervişler diyüp (5) öñlerine düşüp ĥān-kāha getürdi. Mes-
kenlerin gösterüp buyuruñ (6) dedeler didi. Cumhūr-ı Bektāşiyān dañi bā-
dil ü cān miskinlik idüp (7) her birisi meskenlerine geçüp sākin oldılar.
Ĥvāce-i Cihān dañi ĥiz (8) met-kārlarına işāret itdi, sofra döşeyüp ni'met getir-
diler. Çün (9) ni'meti yidiler ve Allah'a ĥamd ü şenā eylediler (10) ve pīrān-ı
pīş kađemlerin yād idüp rūĥların şād kıldılar; ba'dezān (11) rusūm-ı kađime-
lerince düblek, dā'ire ve kudūm alup semā' u şafā (12) cūş u ĥurūş gösterüp
deryālaym ĥāmūş oldılar. Ĥvāce-i Cihān (13) dañi başm kađurup eyitdi:
"Ĥoş geldüñüz dervişler ve kağem getürdüñüz (75a) dedeler, ne diyārdan
gelürsüz ve ne tā'ifedensiz ve size kim dirler, (2) ve pīrūñüz kimdür ve pīrū-
ñüzüñ pīrine kim eydürler?" didi. Çün cumhūr-ı (3) Bektāşiyān Ĥvāce-i Ci-
hān'dan bu vech-ile su'al işitdiler, fī-l-ĥāl (4) ol cumhūruñ müfredi ya'nī pīr-
leri altında oturan derviş Evĥadī (5) hemān dehān açup eyitdi: "İy Ĥvāce,
biz diyār-ı Sāsān'dan gelürüz. (6) 'Acem ferzendleriyüz ve cümlemüz Sāsā-
nilerüz, bu pīrümüze Baba (7) Seferşāh-ı Sāsānī dirler ve bu pīrümüzüñ
pīrine Baba Zeyn-al-dīn Ġūrānī (8) dirler. Pīrān-ı silk-i tarīkat ve mīrān-ı
milk-i ĥaķīkat dururlar" diyüp sākit (9) oldu. Hemān-dem Baba Seferşāh-ı
Sāsānī girībān-ı tefekkürden baş kağurup (10) dehān açup zebān²²-ı rüşen-
beyānla nazm idüp eyitdi: Meşnevi (11) *der-ĥulāşa-i suĥan ez zebān-ı Bek-
tāşiyān-ı kühün* :

²² Metinde zübān-ı (زبان).

- (12) Elā iy merd-māna şofra-güster
Su'al itdüñ çün iy ecsām-perver
- (13) Țut imdi gūş-ı hūşūñ ol haber-dār
Ki saña cān u dilden virem aħbār
- (75b) Bizüz pīrān-ı rāh-ı Hācı Bektāş
Esīr-i ħān-ķāh-ı Hācı Bektāş
- (2) Şadāķat şadrınuñ şāhibleriyüz
Bu nefis düşmānınuñ ğālibleriyüz
- (3) Hemīşe ğālibüz cünd-i hevāya
Ki māyil olmazuz biz mā-sivāya
- (4) Hūdādan ğayriye itmez biz ülfet
Nice bāğ u serāy u ehl-i külfet
- (5) Biz olmazuz giriftār-ı 'alāķa
Çü ħar götürmezüz bār-ı 'alāķa
- (6) Bu keşretden bizi deryā-yı vaħdet
Yuyup pāk eylemişdür ehl-i vuşlat
- (7) Bihār-ı vaħdetüñ ğavvāsıyuz biz
O mihrüñ zerre-veş raķķāşıyuz biz
- (8) Țarīķ-i vaħdetüñ reh-berleriyüz
Serīr-i vuşlatuñ serverleriyüz
- (9) Bu 'ālem içre Bektāşilerüz biz
Çü şöfī şanma Kallāşilerüz biz
- (10) Bizüz cān milketinüñ pādişāhı
Görinmez bize cismüñ 'izz ü cāhı
- (11) Bu biz eşyāya, leşkerdür bu eşyā
Ki yokdur bābumuzdan bāb-ı a'lā
- (12) Bizüz şābit-ķadem bu rāh-ı Hāķda
Bizüz maķbül ķul der-ğāh-ı Hāķda
- (13) Bizüz ħüddām-ı bāb-ı Hācı Bektāş
Kıdemden āstānında ķomış baş
- (76a) Alup 'izzet-le başa tāciñ anuñ
Ri'āyet eylerüz minħācm anuñ

- (2) Yazup bir yanına hatt-ı Celâle
İder biz anı baş üzre havâle
- (3) Ki ya'nî üstümüzde hâzır oldur
Cemî' fi'lümüzde nâzır oldur
- (4) Yazup bir yanına nâm-ı Muḥammed
İder biz anuñ-ile faḥr-ı sermed
- (5) Yazup hem Ḥaydar-ı kerrâr nâmın
O şîr-i Ḥaḫ şeh-i ebrâr nâmın
- (6) Hüseyin-ile Ḥasan nâmın yazup hem
Görür biz anlaruñ her birin a'zam
- (7) Ol esmâ-y-ile bu tâcî müşerref
İdüp görür biz anı her-dem eşref
- (8) Alup ta'zîm-ile ser üzre anı
Ser-â-ser seyr ider biz her mekânı
- (9) Anuñ-çün hürmet ü 'izzet bulur biz
Anuñ-çün kâ'inâta Kıtub olur biz
- (10) Bizüz ma'nî yüzinden kıtub-ı 'âlem
Ki bizden feyz alur²³ her kıble her dem
- (11) Bizüz üstâdı bu rûy-ı zemînüñ
Bizüz âbdâh cümle âdemînüñ
- (12) Cihân u cân bizüm-le oldı kâ'im
Mekân-ı ten bizüm-le oldı dâ'im
- (13) Kaçan-kim gitsevüz bundan temâmet
Kıpar ḫalk üstine ol dem kıyâmet
- (76b) İşâretdür sıra tâc üzre düğme
Ki her şahşa dimekdür anı dökme
- (2) Ki ya'nî ser-büride mürdeler biz
'Adem meydânına pey-bürdeler biz
- (3) Bu tâc üzre nişâne dikdük anı
Ki tîr-i cevruñ ol ola nişanı

²³ Metinde olur (اولور).

- (4) İşāretdür saça hem ol şerābe
O mūy-ı pür-ḥam u pür-piç ü tābe
- (5) Tıraş itdük anı baş-ile bile
Yoğ olduk kalmaduk bu baş u kıla
- (6) Vucūdumuz bizüm 'ayn-ı 'ademdür
Anı maḥv eyledük mā-bākī demdür
- (7) O demdür her-dem iden bizi zinde
Yüriden cā-be-cā bu yir yüzinde
- (8) Bir ağaç üzre kırk yıl Hācī Bektāş
Hāka tāt kılup eyledi sā-bāş
- (9) İdüp terk-i hevā-yı ḥurdu u cānı
Ne nānı vardı yanında ne ābı
- (10) Bizüm-çün anda kılmışdur namāzı
İdüp cāndan Hāka nāz u niyāzı
- (11) Döküldi ol riyāzetden saḥalı
Ne saçı kaldı ne ḳaşı hilāli
- (12) Özinden bir dem ol şavm u şalātı
Daḥi nār-ı cehennemden necātı
- (13) Temenni eylemişdür anda Hāḳdan
Bu söze cān-ile taşdıḳ kılursañ
- (77a) Aña teşbīh idüp biz de bu yüzden
Saḳal u saçı giderdük bu yüzden
- (2) Saña iy H'āce Bektāşī tarīḳi
Didüm fī-l-cümle olursañ ferīḳi
- (3) Deñizden dimişem bir ḳatre ancak
Güneşden dimişem bir zerre ancak
- (4) Diyüp bu sözleri Baba Seferşāh
Sukūta vardı bir kerre idüp āh
- (5) İşit imdi aña H'āce cevābı
Nice virür idüp aña ḥitābı

(6) *Cevāb-dāden-i H'āce-i Cihān be-saḥunān-ı pīr-i Bektāşiyān*: Çün H'āce-i (7) Cihān Baba Seferşāh-ı Şāşānī'den zebān²⁴-ı feşāhat birle Bektāşīlik

²⁴ Metinde zübān-ı (زُبَان).

(8) ʔarīkından bu ʔadar kelimāt-ı durūg-āmiz işitdi ve bu ʔadar harekāt-ı fitne- (9) engiz işitdi hemān-sāʔat dehān-ı melāhat açup zübān-ı feşāhāt (10) birle eyitdi: “İy pīr-i güm-rāh ve iy esīr-i nefsi-rū-siyāh biz Bektāşī (11)-lerüz ʔallaşiler degülüz, şadākat şadrınıñ şāhibleriyüz ve ʔasker-i (12) nefsi düşmeninüñ gālibleriyüz ve giriftār-ı ʔalāyık ve ʔammāl-ı bār-ı ʔavāyık degülüz. (13) Biz baħr-ı ğarīk-i vuşlatuz mā-sivāllaha iltifāt idüp ülfet eylemezüz (77b) ve deryā-yı vaħdetüñ ğavvāşlarıyuz ve zerre-veş hevā-yı miħrūñ rakķāşları (2) yuz ve memālik-i cān u dilde sultān-ı ʔādil ve bār-ğāh-ı muķbil ve hevā- (3) perestleri muḅtıl ve ʔallāl-i her-müşkil bizüz, dirsiz. ʔAbes söylersiz, eyle (4) degülsiz. Zirā şāhib-şadr-ı şudūr-ı şadākat ve gālib-i ğālebe-i leşker-i nefsi (5) āfet ol kimsedür ki ehl-i bidʔat olan kimseden ictināb gösterüp ve ehl-i şerīʔat (6) ve ʔarīkat ve ʔaķıķat emrine imtişāl eyleye ve bermücb-i şerīʔat maʔişet (7) idüp ihtiyār-ı ʔalvet eyleyüp ʔavām u ʔavāşdan ʔuzlet ķılıp ve mā-sivāllaha (8) iltifāt itmeyüp sultān-ı eķālīm-i vaħdet olup her an maʔbūdına (9) ʔibādet ide ki dem-i āħırda dünyā-yı fāniden ʔuķbā-yı bāķiye şāhib- (10) saʔadet ğide. ʔıķʔa:

(11) ʔarīk-ı rāstı isterseñüz siz
Şerīʔat mücebince cünbiş eyleñ

(12) Ki izn olmaz ʔibādetden ferāğa
ʔibādet itmeğe siz küşiş eyleñ

(13) ʔoñuz Bektāşī uyuñ Muştafāʔya
Siz ol sultāna şāyeste iş eyleñ

(78a) Ol aʔlā bābda Bektāşī kimdür
Muħammed ķavline siz cüşiş eyleñ.

(2) Budur dervişlere rāh-ı şadākat
ʔibādetde ölince küşiş eyleñ

Neşr: Şavm u şalāt mefħar-ı mevcūdāt (3) Muħammed Muştafāʔnuñ ʔaley-hisselāt vesselām tuħfe-i rahmāniyesidür (4) ümmetine sefer-i miʔrāc-ı eflāk-ı rühāniyeden; Bektāş anları nice bağışladur (5) sefer-i eşcār-ı cismaniyeden yāʔuşāta nice necāt vardur ʔazāb-ı nīrān-ı (6) rabbāniyeden. İy dervişler evvel ol kendü nefsiñi ʔalāş ide mi varḡa-i (7) helākdan ve ʔaķābāt-ı nefsiñiyeden ki ğayr nefsiñ orucın, namāzın (8) ve nār-ı caħīmde süz u ğudāzın ğötüre ve anı şāħn-ı saħrā-yı selāmete ğötüre. (9) Bu bāḡıl ʔayāli ve bu fikr-i muħāli ğöñlüñüzden ğiderüñ ki dile bunuñ (10) ğibi ʔayālāt-ı bāḡıla vesvās-ı şeytāniyeden ʔelecān eyler ki ʔurūķ-ı (11) cisme dem ğibi seyelān ider. ʔıķʔa:

- (12) Geçüñ dervişler siz bu fikirden
 Uyuñ rahmāna siz şeytāna uymañ
 Ki bed-sîret olan insāna şeytān
 Didi Hâk, kaçuñ ol insāna uymañ²⁵

Neşr: Ammā rāvîler şöyle rivāyet (13) iderler ki Hâcî ki Hâcî Bektâş rahmetullahu 'aleyh ebrâr-ı dînden ve şâhib-(78b) esrâr-ı yakînden bir vücûd-ı kâmil idi. Müteşerri' ve mütedeyyin fâzîl ve (2) 'âkıl idi. Silk-i riyâzete sulûk itmiş idi. Nâ-gâh be-kuğret-i İlah (3) bihâr-ı cezebât-ı rabbâniye ve rûzigâr-ı nefehât-ı subhâniyeden temevvüc idüp (4) anı ğark idüp meczûb-ı şırf kıldı; ne kendözini ve ne ğayrözini (5) fark ider oldu. Dünyâdan âhîrete ol hâlet-le gitdi. Ammâ bu kisveti (6) Hâcî Bektâş meczûb-iken bir nice rind ü kallâş katına cem' olup (7) peydâ idüp aña geydürdiler hem kendüler dağı geydiler; *tagyîr-üş-şekl li-ecl* (8) *il-ekl* itdiler: Anı ser-māye idüp halk-ı cihāmı ekl itmek-içün. Yoħsa (9) bu şekl, şekl-i nâ-meşrû'dur ve fi'l-i nâ-maṭbû'dur ve bu tâca *Celāle* (10) ismin ve ol dünyâ ve âhîret sultânlarınıñ esmâ-i mu'azzamaların yazup (11) ta'zîmler eyleyüp başumuz üzerine aluruz dirsiz, ta'zîm eylemezsiz (12) belki taḥkîr eylersiz. Zîrâ ol esâmî-i mubârekeleri bir keçe üzerine (13) yazarsız, dağı bî-tahâret belki yâ cenâbet başuñuza alursız, ğâh başuñuzdan (79a) çıkarup dizüñüz üzerine ve ğâh yire korsız, ğâh arduñuzda (2) ve ğâh öñüñüzde kalur, vebâle girersiz. Ol kiçenüñ esküyüp rîze rîze (3) olup hâke bulaşup nâ-pâk yirlere ulaşup kalması dağı olur. Ol (4) 'azîz isimlere haĳâret degül midür? Ammâ ğarazuñuz oldur ki anları tâcuñuza (5) yazup halâyıka gösterüp ol hûb isimler birle teşhîr-i kulüb idersiz (6) ve neleri var-ise size vireler ve kisvetüñüze gireler ve mertebēñüze (7) ireler ve sizi 'azîz göreler ve şudûr-ı 'izzete irgüreler ve *celāle* ismin, (8) tâcumuz üzerine yazduğumuza işâret oldur ki şâhibi bize (9) havâle olsun ve her işümüze nâzır ve her cünbişümüze hâzır olsun, (10) dirüz, dirsiz ya'nî hâzır ve nâzır, zâhir ve bâtın, evvel ve âhır degül midür ol? (11) Esmâ-i mu'azzamalara ta'zîm olur ki levḥ-i dilden ğayri hutûṭı bozup (12) ve ciger kanın ezüp anları yazarsız ki ber-ğüzîde-i Benî Âdem olasız ve kuṭb-ı (13) 'alem derecesini bulasız. Kıṭ'a:

- (79b) Levḥ-i dilden ğayr-i naĳşı maḥv idüñ
 Naĳş idüñ yirine ism-i a'zamı
 Aña ta'zîm eyleñüz dervişler
 (2) Tâ bulasız cāy-ı kuṭb-ı 'alemi

²⁵ British Museum nüshasında bu beyit eksiktir.

Nesr: ve tâcumuz doruğundağı (3) düğme başumuza işâretdür ki her şahşa değme dirüz, dirsiz ve düğmenüñ (4) şerrâbesi saçumuza işâretdür ki baş-la kesüp meydân-ı ‘ademde (5) tîr çevremüzde nişâne dikdük ki kemâna el urup pehlüvâne atsunlar, dirüz, (6) dirsiz *مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا* hadîşi-y-le ‘âmil vucüd-ı kâmilüz, dirsiz (7) eyle degülsiz. Zîrâ tacuñuza bir kimesne el uzatsa “düğmeye degme” diyüp (8) döğmege çapunursız, kıanda kaldı ki sizi halk çevre alup tîr-i çevre (9) tutalar. Ol vaqt ceng eylemek için gâzab siperini yapunursız. (10) Siz Bektâşî dervîşleri degülsiz, Bektâşîler kisvetinde rind u kıallâşîlersiz. (11) Bârî size be-gâyet-i Bârî Bektâşîlik tarîkinden beyân ideyin ve menâ(12) zilinden ‘ayân eyleyeyin; Bektâşîlik nice imiş bilesiz aña göre ‘amel kılasız. (13) Bektâş beş harfdür. Bektâşılığun ma’nâsına zarf-dür. Evvel *harf-i bâ*’dur, *bâ* bulûğa (80a) işâretdür, ya’nî Bektâşî olan kimse kendünün zâtınun esrârına vâkıf (2) ve şifâtinun kârına ‘ârif ola ki derece-i bâliğini bula, ki ol derece *مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ وَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ* derecesidür. İkinci *harf-i kâf*’dur. *Kâf* kifâyete (4) işâretdür. Ya’nî Bektaşî olan kimse bu hân-kâh-ı ‘âlemde ve miyân-ı beni âdemde (5) bir loğma ile bir kırka kifâ-yet ide ki dünyâdan âhirete imânla gide. Üçinci (6) *harf-i tā*’dur. *Tā* türâba işâretdür. Ya’nî Bektâşî olan kimse türâb misâli olup (7) her kışinun pâ-mâli ola ve hîç kimse ile kıil u kıali olmayup gönlünde (8) dünyâ eşğali yir idin-meye. Faqr-la hâli hōş ola, tā ki fuqarâ menzilin bula. (9) Dördüncü *harf-i elif*’dür. *Elif* uşuvvete işâretdür. Ya’nî Bektâşî olan kimse her mu’mini (10) yad bilmeyüp uşuvvet eyleye âhiret için, ve muhabbet ide müzâheret için ki (11) *كُلُّ مُؤْمِنٍ إِخْوَةٌ* buyurmuşdur Resül Hâzreti (a.m.). Beşinci *harf-i şîn*’dür. *Şîn* (12) şeyne işâretdür. Şeyn ‘ârdur ve kıabâhatdur. Ya’nî Bektâşî olan kimse hemîşe (13) ‘âr-la ola bî-‘âr olmaya ve a’mâl-i kıabîhadan perhîz idüp aqvâl-i şahîhe (80b) ile temiz ola, tā ki maqâmın bula ki her yirde veqârına halel ve ‘ârına (2) zelev gelmeye. İy dervîşler, uşda ben size Bektâşîlik tarîkinden zübân-ı (3) rüşen-beyân u ‘ayân-la bildürdüm diyüp H’âce-i Cihân oğlu Netice-i Cân-la yirlerinden turup hân-kâhdan kıkdılar revâne olup halvet- (5) hânelerine vardılar. Çün Bektâşîler H’âce-i Cihân’un bu vech-le mü’minâne (6) kelimâtın işitdiler ve bu nev-le muvâhhidâne harekâtın gördiler, hemân-dem turdılar (7) cehâletlerin bilüp hacâlet-ile hân-kâhdan kıkdılar. Beyâbâna kıadem (8) kıoyup revâne oldılar. Yine H’âce-i Cihân Netice-i Cân-la yarındası (9) şalât-ı şubhî edâ idüp ve zıkr-i Hüdâ eyleyüp du’â kıilup seccâdelerinden (10) turdılar, râha girüp hân-kâha geldiler. Gördiler cemâ’at-i Bektâşîyân (11) rıhlet itmişler. Yine maqamlarına geçüp kıarâr gösterdiler ve özlerine (12) veqâr virüp birbiri-y-le güftâr idüp oturur-ken gördiler gine bir cumhür (13) gelir.